

Rūpējoties par Latvijas koku tuneļiem

Pie autoceļiem, muižām un parkos ne reti slejas skaistas koku rindas jeb alejas, kas tā vien atgādina pastkartītes skatus un liek neviļus iedomāties, kad un kādam nolūkam senā pagātnē tās stādītas. Lai arī liela daļa no tām ir aizsargājamas, ne viena vien aleja lemta aizmirstībai. Lai situāciju uzlabotu, Dabas aizsardzības pārvalde uzņēmusies vērīenīgus aleju sakārtošanas darbus.

Veckoku rindu vērtība

Alejas ir viens no aizsargājamo teritoriju veidiem jeb tipi, tādēļ to labvēlības pārraudzība ir Dabas aizsardzības pārvaldes ziņā. Tas gan notiek sadarbībā ar aleju īpašniekiem. "Pārvaldei nepieder neviena aleja, lielākoties tās ir pašvaldību vai privātpersonu īpašumā. Aizsargājamo teritoriju statuss Latvijā piešķirts pavisam 63 alejām. Nerunājot par vērtīgajiem kokiem, šīs vietas kalpo arī par aizsargājamo sugu dzīvotnēm, arī vienai no nozīmīgākajām bezmugurkaulnieku sugām – lapkoku praulgrauzīm. Latvija Eiropas līmenī uzņēmusies saistības pret šo sugu un solījusi nodrošināt labvēlīgus dzīves apstākļus. Alejās ir koku sencīši jeb vecokoku rindas, kas sastāv no lapu kokiem – ozoliem, liepām, kļavām, ošiem. Tieši vecie lapu koki ir mīļākā praulgraužu mājvieta. Tad nu sanāk divi vienā – aizsargājama teritorija un sugas, kas tur mīt," skaidro Dabas aizsardzības pārvaldes pārstāve un projekta vadītāja Inga Hoņavko.

Pirms kopšanas darbu uzsākšanas arboristi secinājuši, ka aleju stāvoklis Latvijā ir ļoti atšķirīgs. Ir koptas alejas vai to posmi, vai tajos tiek veikti vismaz neatliekami darbi, lai novērstu bīstamas situācijas apdzīvotās vietās un pie nozīmīgiem ceļiem. Taču ir arī aleju posmi, kuros būtiski kopšanas darbi līdz šim nav īstenoti, un to stāvoklis daudzviet bijis ļoti slikts.

Pēdējo divu gadu laikā arboristi sakopuši apmēram 3600 koku. Lielākā daļa sakopto aleju atrodas Zemgalē (Bēnes, Blankenfeldes, Bukaišu, Lielplatones, Lielauces, Iecavas un Elejas alejas), Vidzemē ir sakopta Raiskuma un Lubānas-Meirānu aleja, bet Kurzemē – Popes, Kalētu, Jaunmoku un Vecmoku alejas. Darbi aizņēma vairāk nekā 13 tūkstošus darba stundu un izmaksāja 400 000 eiro. Tomēr tas bijis tā vērts, jo sevišķi tādēļ, ka tādējādi nodrošināta aleju ilgmūžība, tās kļuvušas noturīgākas pret vētrām un citiem nelabvēlīgiem laikapstākļiem.

Kā notiek aleju sakopšana?

"Parasti sākam ar koku novērtēšanu, visiem kokiem tiek veikta inventarizācija. Pētām stāvokli, vitalitāti, visus parametrus (garums, platums, resnums), ir vai nav bojājumi, slimības un vai vispār koks vēl ir dzīvotspējīgs. Daudzi koki sasīguši ar ošu vai gubu slimību un nokaltuši.

Nākamajā etapā izvērtē, ar kādu palīdzību konkrētā koka stāvokli var uzlabot. Parasti tā ir bīstamo, sauso un aizlauzto zaru izzāģēšana, tāpat kokiem mēdz attīstīties konkurējošās galotnes, kas koku, laikam ejot, dara nestabilu. Gan brīvvalsts, gan padomju laikā ap 20. gadsimta 60. gadiem bija izplatīta tā saucamā koku polarizēšana, kad kokiem visu nozāģēja vienā augstumā, tādēļ liepas atauga ar tādu kā žuburu. Savienojuma vieta, kur ir šie ataugušie zari, ir ļoti nestabila, tajā sakrājas mitrums, un zaru žuburi ar

Lielauces aleja ar izkoptu ceļa profilu un iegūtu tuneļveida skatu

Lubānas-Meirānu aleja, kur tiek veikta sauso un bojāto zaru izzāģēšana

laiku sāk gāzties ārā. Koki ir vairāk nekā 100 gadus veci, un šobrīd ir tieši tas laiks, kad viņi jau sāk dalīties. Tas ir vislielākais apdraudējums. Lai glābtu, tiek mazināts augstums, nosēdinot tos zemāk. Tādējādi vējā tas tik ļoti nešūpojas, papildus uzliekam arī koku stabilizācijas sistēmas, atsaites, kas kokam ļauj kustēties, tomēr lūstot nenokrīt un nerada kaitējumu ne blakus esošajiem kokiem, ne infrastruktūrai. Šī lūšana ir kontrolēta. Otrā iespēja tiek dota kokiem, kas savu dzīvotspēju ir zaudējuši, tomēr saglabājuši ekoloģisko nozīmi – iztrupējušo stumbeņi apdzīvo kāda no aizsargājamām sugām. Koku noīsinām drošā augstumā un šo stumbeņi saglabājam bioloģiskās daudzveidības nodrošināšanai," detalizēti skaidro I. Hoņavko.

Diemžēl aizvadīto gadu vētras nesauzēja arī vairākas projekta laikā jau sakoptās alejas. Piemēram, Bukaišu, Vecmo-

ku, Lubānas-Meirānu aleju, kurās eksperti pēcāk veica papilddarbus. Taču tas jāva secināt, ka sakoptajos aleju posmos koki vētras spēj pārdzīvot labāk – tie neizgāžas, sistēmās nostiprinātās koku asis tiek noturētas un nenolūst. Laikus izzāģējot bīstamos un sausos zarus, vētrā nenotiek "zaru lietus", kas var apdraudēt cilvēkus, īpašumus un satiksmes drošību.

Sabiedrības vēlme palīdzēt

Speciālisti gan iesaka neiesaistīties aleju pašrocīgā kopšanā, jo tur būtu vajadzīgs arborista redzējums. Bez speciālista piesaistes cilvēki var izzāģēt apkārt augošos krūmājus, lai aleja neieaug. Jaunu koku sējeņi un krūmi nomāc alejas kokus un degradē to ainavisko vērtību. "Piemēram, Jaunmoku aleja, Lubānas-Meirānu

koku rindas bija ilgstoši nekoptas, tādēļ sākotnēji bija grūti to uztvert kā aleju. To sabiedrība var darīt droši – neļaut šiem kokiem ieaugt krūmos, turklāt izkopt teritoriju vajag visa vainaga platumā. Zemgales alejās nācās saskarties ar citu problēmu – lauksaimnieki, arot laukus, cenšas apart pēc iespējas lielāku platību, arī tuvu kokiem. Aršanas dēļ koku sakņu sistēma tiek traumēta un koki kļūst nestabili, tādēļ rodas slimības un tie var izgāzties. Iedzīvotāji varētu padomāt arī par šo jautājumu: koki gar ceļmalām senāk stādīti, lai samazinātu putekļu apjomu, augsnes eroziju un aizturētu vēju pūsto sniegu, tiem bija funkcionāla nozīme. Zaļā zona zem koku vainagiem nebūtu aiztiekama, tas ir ļoti svarīgi," iesaka Dabas aizsardzības pārvaldes pārstāve.

Katrai savs raksturs

I. Hoņavko novērojusi, ka sakoptās koku rindas esot gana dažādas, katrai no tām nepieciešams īpašs redzējums un rūpes. Garākā bijusi Lubānas-Meirānu aleja, kas sastāv no aptuveni 700 kokiem. Savus izaicinājumus metusi Vecmoku Holandes liepu aleja, kas ved no muižas uz kapiem. Skaista no ainaviskā viedokļa, bet ārkārtīgi augstiem kokiem, to augstums pārsniedzis 25 metrus. "Tas nozīmē, ka nepieciešami ļoti augsti pacēlāji, bet tajā pašā laikā tur ir ļoti šaurs ceļš, kas rada papildu grūtības. No ainaviskākajām alejām, kas ir arī bioloģiski vērtīgas, jāmin Raiskuma aleja. Vienā no kokiem kopšanas laikā ligzdoja stārķis, to koku nedrīkstēja aiztikt, tāpat Raiskuma kokos sastapām lapkoku praulgrauzi."

Jaunas alejas gan Dabas aizsardzības pārvalde nav uzņēmusies stādīt, bet lielākajos aleju pārrāvumos (Lielplatones, Lielauces un Blankenfeldes) kopumā iestādīti 50 jaunu koku dižstādi: liepas, ozoli un zirgkastaņas, šīm alejām raksturīgās sugas.

Foto no Dabas aizsardzības pārvaldes arhīva

EKSPERTE

Latvijas upju ekoloģiskā kvalitāte vēl uzlabojama

Magda Jentgena,
Pasaules Dabas
fonda Baltijas
jūras un saldūdens
programmas
vadītāja

Upes ir viena no lielākajām Latvijas vērtībām, kas ne tikai priecē ar skaistiem skatiem, bet galvenokārt ir nozīmīga ekosistēmas daļa. Dzīvojam ar pārliecību, ka viss dabā ir kārtībā un notiek saskaņā ar dabas likumiem, taču neapzināmies, cik ļoti viss ir mainījies, gan dabiskās īpašības, gan ekoloģiskā stabilitāte. Diemžēl Latvija joprojām atpaliek upju atjaunošanā un to ekosistēmu saglabāšanā, salīdzinot ar mūsu kaimiņvalstīm.

Lai arī pēdējo piecu gadu laikā upju ekosistēmas tēma ir nonākusi gan politikas veidotāju, gan iedzīvotāju redzeslokā, tomēr tas nav pietiekami, lai uzlabotu Latvijas upju kvalitāti un migrējošo zivju populācijas, kuras ir tieši saistītas ar dabiskām un brīvi plūstošām upēm. Pasaules Dabas fondam ir zināmi vairāk nekā 1300 šķēršļi uz Latvijas upēm, lielākai daļai no tiem nav ekonomiska lietojuma, bet vēl joprojām vietējie iedzīvotāji un zemes īpašnieki nevar iztēloties nākotni, kur upes būtu brīvi plūstošas un bez šķēršļiem. Līdz ar ko viens no būtiskākajiem uzdevumiem situācijas uzlabošanā ir sabiedrības izprat-

nes maiņas un līdzdalības veicināšana, lai panāktu iesaisti.

Pēdējā gadsimta laikā paši esam būtiski ietekmējuši un pārveidojuši upes, iznīcinot to dabisko stāvokli. Piemēram, masveidā būvētas dzirnavas uz upēm, padomju laikos īpaši aktīvi ir taisnotas un pārveidotas upes, iznīcinot to dabisko tecējumu. Bezdarbības un nezināšanas sekas mēs varam novērot gan ūdens ekoloģiskajā kvalitātē, kas Latvijā ir zem vidējās Eiropā – tikai apmēram 33% no mūsu virszemes ūdeņiem ir labā ekoloģiskā kvalitātē –, gan arī migrējošo zivju populācijās, kas Eiropā ir samazinājušās par 93% pēdējo 50 gadu laikā.

Eiropas Savienība par tuvāko piecu gadu prioritāti ir izvirzījusi upju dabiskā tecējuma atjaunošanu. Uz tām šobrīd atrodas vairāk nekā 1,2 miljoni šķēršļu. Eiropas kopējo mērķi atbrīvot vismaz 25 000 km upju, lai tās būtu brīvi plūstošas, varēs sasniegt, ja dalībvalstis savā likumdošanā to atbalstīs. Latvijas mērķis ir atbrīvot 50 km, un tas nav ambiciozs. Bet, lai virzītos uz priekšu, jāspēj atrast kopsaucēju – ar sabiedrību jārunā, jāskaidro, jāstāsta, lai cilvēki sāk saprast. Tas prasīs laiku, bet nākotnē raugos optimistiski!

Atšķirībā no citām Eiropas valstīm, kur jau pastāv normatīvie akti, kas atbalsta upju atjaunošanu un šķēršļu nojaukšanu, Latvijā šis jautājums vēl diemžēl nav atrisināts. Ja Latvijas upes būtu neskartas un dabiskas, tās ilgāk noturētu ūdeni augsnē, kā arī mazinātu plūdu risku pilsētvidē un

lauksaimniecības zemēs. Ieguldījums dabā un klimatā tiešām ir visas Latvijas iedzīvotāju un ekonomikas interešu jautājums.

Lai varētu panākt nozīmīgas pārmaiņas, nepietiek tikai ar valsts iesaisti. Svarīga nozīme ir mums pašiem – iedzīvotāju, zemes īpašnieku un vietējo kopienu iesaistīšanās ir būtiska. Bieži vien, kad runājam par šķēršļiem uz upēm, ar to sākotnēji saprotam lielos aizsprostus, tomēr nedrīkstam aizmirst, ka arī samērā neliels šķērslis, piemēram, nepareizi izbūvēta caurteka, var būt izšķirošs pārbaudījums kādai zivij vai citam dzīvam organismam. Aizsprostu nojaukšana ir viena no resursu ziņā izdevīgākajām un efektīvākajām pieejām, kā atdzīvīnāt upju ekosistēmas un migrējošo zivju populācijas. Rezultātus pēc šķēršļu nojaukšanas ir iespējams manīt jau dažu nedēļu laikā. Šajā īsajā laikā upes atjauno dabisko plūsmu un migrējošās zivis atkal var brīvi ceļot uz savām nārsta vietām.

Šogad vien esam īstenojuši vairākas aktivitātes, lai atbrīvotu upju dabīgo tecējumu, un izvērtējam dažādas iespējas un aizsprostus, pie kā varētu ķerties nākamgad. Tomēr lielākā cerība ir tā, ka jau nākamgad mēs varētu redzēt bez mūsu iesaistes nojauktus aizsprostus. Jo mūsu mērķis nav nojaukt visus aizsprostus Latvijā, bet gan iedvesmot un palīdzēt citiem atjaunot Latvijas upes, jo tikai ar kopīgiem spēkiem mēs varam palīdzēt saglabāt šo dabas bagātību, kas mums ir.

Bebrs laivošanu dara jautrāku

“Kurzemē neatradīsiet nevienu upi bez bebra un viņa būvētā dambja,” saka laivu nomas uzņēmuma “Sofijas laivas” līdzīpašnieks Turaids Šēfers. “Bet es neteiktu, ka viņi vērtējami kā liela katastrofa, lai gan šo ūdens dzīvnieku ir daudz.”

Bebrs ir labs būvnieks, viņa veidota dambja pamatā var būt dūņas, akmeņi. Dzīvnieks pievieno arī krūmus, baļķus un uz tiem kā cementvielu klāj dubļus, akmeņus, slapjus augus. Braucot ar laivu lejup no šāda dambja – asas izjūtas garantētas

T. Šēfers atzīst, ka šķendēties par bebru tikai tādēļ, ka nevar viņa uzceltā dambja vai upē sagāzto koku dēļ izbraukt ar laivu, ir savā ziņā egoistiski. Citiem tā dēļ tomēr galvassāpes lielākas. “Vēlos rudenī vai pavasarī upes pārlūst un dambja dēļ aiziet vai nu pa labi vai pa kreisi. Dažkārt upēm pat tiek pamainītas gultnes. Zemes īpašnieki par to nav īpaši priecīgi, vēl jo vairāk, ja applūst zemnieku iestādītā burkāni,” vērtē T. Šēfers.

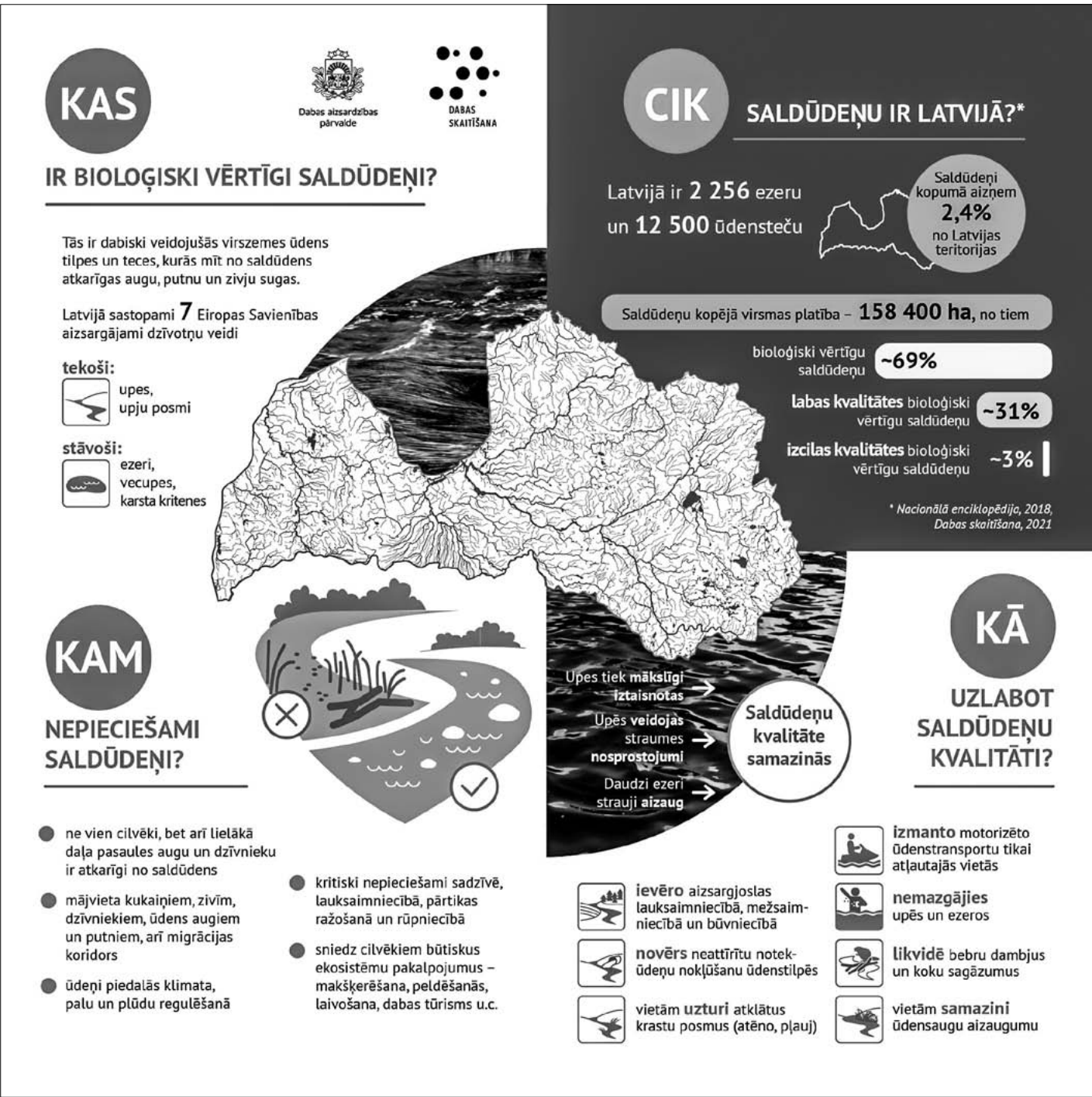
Viņš norāda uz vēl kādu būtisku apstākli. Uzceļot dambi, bebrs upi apstādina, tai nav tecējuma. “Ja laivojot vienā brīdī ir sajūta, ka esi iebraucis dīķī, tad ar 100 procentu pārliecību var teikt, ka pēc pāris likumiem būs bebru dambis. Un aiz dambja upe ir šaura. Es nedomāju, ka tas, ka dabiskā tecējuma nav, ir kaut kas labs, piemēram, zivīm,” norāda Turaids. Tomēr uzņēmējs atzīst, ka bebrs ir daļa no dabas. “Ja kāds varētu atbildēt uz jautājumu, kā ļaut upei tecēt un bebram dambi būvēt, saņemtu Nobela prēmiju,” viņš smaidot saka.

Daudz būdams pie dabas, “Sofijas laivu” līdzīpašnieks novērojis, ka bebrī ir visur: “Es teiktu, ka viņi ir arī grāvjos, dīķos un ezeros. Dzīvnieks Latvijā jūtas ērti.”

“Ja upe laivošanai patērējusi garlaicīga, tad bebrs, pareizāk sakot, viņa pastādātais, var braucienam piedot kārtīgu čili pipara devu,” saka Turaids. Ja ir dambis, to nedaudz pajaucot, veidojas forša straume, pat krācīte.

“Mums ir visvisādi svētki, nesen Pāvīlostā bija par godu nēģiem. Kādēļ nav kāds bebru festivāls? Dzīvnieks ir ar stāstu: dziedzēri, cepures... Tā gaļa ir ēdama. Manuprāt, tas aizietu,” interesanta ideja nākusi prātā T. Šēferam. Ja kāds to realizētu, viņš tikai priecātos.

Foto no “Sofijas laivu” arhīva

Latvijas
vides
aizsardzības
fonds

Materiāli tapuši ar Latvijas vides aizsardzības
fonda atbalstu. Par publikāciju saturu atbild
SIA “Kurzemes Vārds”.